

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 1-13.
Geliş Tarihi-Received: 07.09.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 05.10.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1356459

Şükûfe Nihal'in Romanlarında Evliliğe Bakış

The View of Marriage in the Novels of Şükûfe Nihal

Barış Berhem ACAR*

Öz

Cumhuriyet döneminin önemli aydınlarından biri olan Şükûfe Nihal, eserlerinde dönemin edebî anlayışına uygun olarak toplumsal dönüşümü hızlandıracak bir yol izlemiştir. Halide Edip gibi halka hitap eden konuşmalar yapan Şükûfe Nihal, ilk dönem romanlarında kadınların ulus inşa sürecindeki konumunu, erkek-kadın eşitliliğinin gerekliliğini ve kadının günlük hayatta rol almasını ana meselesi yapmıştır. Daha sonraki romanlarında Millî Mücadelede başta olmak üzere kadın meselesini de kapsayan ama onun ötesine geçen konulara odaklanan yazar, diğer yazarlarla birlikte toplumsal dönüşümde öncü bir rol üstlenmiş, döneme uygun olarak eserlerini toplum bilincini geliştirmeye adanmıştır. Ancak onun diğer yazarlardan ayrılan yönü, ilk romanlarında kadın haklarını ön plana çıkararak ortaya koyduğu ileri görüşlülüktür. Kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmasından erkeklerle tartışacak kadar ileri düzeyde kendilerini geliştirmelerine kadar her konuda kadınların gelişmesini destekleyen eserler yazmıştır.

Şükûfe Nihal'in ilk dönem romanlarında kadın haklarına dair en fazla değindiği konu evlilikte kadının söz sahibi olmasıdır. İsteği dışında ailesinin ya da toplumun baskısıyla evlenen ama mutlu olamayan kadınların başına gelenleri anlatarak kadınların da erkekler gibi eşlerini seçme hakkına sahip olmaları gerektiğini savunur. Kadınların erkeklerle eşit görülmesini ister. Bu çalışmada, onun bu düşüncesi, ilk üç romanı *Renksiz İstirap* (1926), *Yakut Kayalar* (1931) ve *Çöl Güneşi* (1933) üzerinden incelenecektir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın yazarların evliliğe bakışını Şükûfe Nihal'in romanları üzerinden ortaya koymayı amaçlayan makalede, yakın okuma tekniğiyle romanlardan örnekler verilerek yazarın ideal evlilik anlayışı tanımlanacaktır. Evlilikte kadınların da söz hakkı olması gerektiğini savunan yazar, ekonomik özgürlüğü ve birbirleriyle ortak ilgi alanları olan kişiler arasında yapılmasını şart koşar. Bu tavrını romanlarına yansıtarak evliliğin geleneksel kalıplarını sorgular. Bu makale de onun romanlarını evlilik meselesi üzerinden inceleyerek ortaya koyduğu ideal evlilik kıstaslarını belirlemeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: İdeal evlilik, kadın-erkek eşitliği, kadın hakları, yasak aşk, geleneksel evlilik.

Abstract

One of the most important intellectuals of Republic Period, Şükufe Nihal follows a tradition that accelerates social transformation in accordance with the literary understanding of that period. Making public speeches like Halide Edip, she puts emphasizes on issues as the position of women in the process of nation building, the necessity of the equality of men and women and the inclusion of women in daily life. In her later novels, Şükufe Nihal focuses on

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: barisberhemacar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7294-7525.

topics that cover and go beyond women issues and National Struggle, and plays a leading role in social transformation with other authors and dedicated her works in developing social consciousness. However, her most distinctive feature is her farsightedness through distinguishing women rights in her first novels. She produces works that support women's developments in every aspect from gaining economic freedom to self-development so as to argue with men.

The most prominent topic on the women rights in the early novels of Şükûfe Nihal is the lack of women to have a voice in marriage. Telling the stories of women marrying off as a result of family pressure or social oppression against their will and therefore failing to be happy, she defends that women should have the right to choose their spouses as men. She argues for regarding women as men's equals. The present study examines these thoughts through her first three novels *Renksiz İstirap* (1926), *Yakut Kayalar* (1931) and *Çöl Güneşi* (1933). This article aims to present the views of women authors on marriage in the first years of the Republic through the novels by Şükûfe Nihal and defines the ideal marriage perception of the author through examples from her novels via close reading technique. The author argues for women to have a voice in marriage and requires marriage to be between individuals with economic freedom and common interests. Through reflecting this attitude on her novels, she questions the traditional forms of marriage. This article tries to determine her ideal marriage criterion through examining her novels from the perspective of marriage issue.

Keywords: Ideal marriage, gender equality, women's rights, forbidden love, traditional marriage.

Giriş

Erken dönem Cumhuriyet edebiyatı, yazarların toplumsal dönüşümü sağlamak için eserler ürettikleri bir dönem olmuştur. Mütareke dönemini bizzat yaşayan ve Millî Mücadele'de etkin rol oynayan yazarlar, yeni kurulan Cumhuriyet'i halk katmanlarına yaygınlaştırmak için edebiyatı bir imkân olarak görürler. Bu dönemdeki yazarlar, hem Cumhuriyet'ten önceki savaş döneminin sıkıntılarını çektikleri, hem de Cumhuriyet'i bir umut olarak gördükleri için ulus inşasını gönülden isteyerek desteklemişlerdir (Çelik, 2006, s. 219-220).

Yaşadıkları çağın zor koşullarının doğrudan tanığı olan yazarlar, yeni Cumhuriyet ideolojisinin dönüştürücü gücüne inanırlar. Başka bir deyişle, "*Cumhuriyet'in ilk yazarları aynı zamanda Mütareke'nin amansız şartlarını, Millî Mücadele'nin çetin günlerini yaşamış, içinde gelecek umudunu daima taze tutmuş, elemi, kederi kendisine yasaklayarak canlı, iyimser bir edebiyatı beslemişlerdir.*" (Enginün, 2014, s. 269). Eskiye yok sayan, yeniyi bir umut olarak gören yazarlar, eskiye eleştiren, yeniyi destekleyen eserler yazmışlardır (Yalçın, 2012, s. 23). Eskiye hatırlatan ne varsa hepsiyle mücadele etmiş, eserlerinde hep yeniyi savunmuşlardır (Aksal, 1999, s. 15).

Eskiye yıkıp yeniyi inşa etmeyi amaçlayan erken dönem Cumhuriyet döneminde yaşanan dönüşümlerin en iyi göstergelerinden biri, kadınların sosyal hayatta daha fazla söz sahibi olmasıdır. Kadınların toplumsal statüleri aslında Tanzimat'la beraber iyileştirilmeye çalışılmıştır. 1858 tarihli Arazi Kanunu'nda kız evlatların da oğullar gibi babalarından kalan topraklarda veraset hakkına sahip olacağı hükmü vardır (Alkan, 1990, s. 86). Ayrıca cariyelik ve köleliğin kaldırılma girişimi, sınırlı da olsa kadınlara eğitim hakkı tanınması ve kadınların sokağa çıkmalarına düzenleme getirilmesi önceki dönemlere göre bir değişimin başladığını hissettirir. Edebî eserlerde de kadının toplumdaki konumunun eleştirilmesi, kadınların üzerindeki baskının yansıtılması dönemin atmosferini destekler. Böyle bir "bilincin ortaya çıkması, kadınların evlilik dışında bir ekonomik alternatifte sahip olmalarına ve kendi ekmeğini kazanan anlamlı sayıda bir kadın grubunun varlığına bağlıdır." (Berktaş, 2010, s. 89). Kadınların evlilik dışında bir kariyere sahip olabilmesinin "[e]ğitilmiş kadınların ailenin ve ulusun daha iyi ve erdemli anneleri olacakları tezi" ile en güçlü ifadesini bulması manidardır (Berktaş, *age.*, s. 92). Kadınlar da "kadın eğitiminin gerekliliğini Batı'daki tartışmalara benzer

biçimde kadının eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesi ile temellendirenler (Berktaş, *age.*, s. 93). Kadınların erkeklere göre ikincil planda olması, haklarının teslim edilmemesi dönemin edebiyatına da yansır. İlk romanlardan *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*'ta ikinci planda da olsa kadınların köle olarak çalıştırılmasının eleştirisi (Şemsettin Sami, 1873), *Sergüzeşt* romanıyla ana meseleye dönüşür (Samipaşazade Sezai, 1889). *Letaif-i Rivâyât*'ta "Teehhül" başta olmak üzere birçok hikâyede birbirini görmeden yapılan evliliğin ve kadınların sosyal konumlarındaki eksikliklerin eleştirildiği görülür (Ahmet Mithat, 1870). *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanında ise kadınların eğitimi Canan karakteri üzerinden uzun uzun anlatılır (Ahmet Mithat, 1875). Erkek yazarların kaleme aldığı diğer eserlerde de kadınların sosyal konumlarının edebiyatın ana meselelerinden biri hâline geldiği görülebilir.

Tanzimat'tan sonra kızlar için lise seviyesinde okulların açılmaya başlanması, öğretmenliğin kadınlar için uygun mesleklerden biri olarak görülmesi ve sonrasında 1869 yılında *Terakki-i Muhadderat*'tan itibaren kadınlara mahsus yayınların yapılması kadınların kendilerini geliştirmesini sağlamıştır. İttihat ve Terakki'nin millî aile politikası kapsamında eğitimi dönüştürmeye girişmesi, politikalarının yaygınlık kazanması için derneklerin açılmasını teşvik etmesi, kadınların toplumsal hayata katılmasının önünü açmıştır (Akagündüz, 2016, s. 111-112). Dernekleşmenin sonrasında kadınların yazar olarak basın dünyasında görünür olması ve kadın cemiyetlerinin kurulması, kadınlara kendi sorunlarını dile getirme fırsatı yaratmıştır. Ayrıca savaşlarla birlikte kadınlar hayır işlerine odaklanıp erkeklerden boşalan meslekleri üstlenmiştir. (Çakır, 1996, s. 43). Kadınların toplumsal rollerini artırırken önce erkek yazarların eserlerinde sonrasında da kendi kaleme aldıkları eserlerde kadınların yaşadıkları sorunlar dile getirilmeye başlanır. Bu dönemde kadınların en fazla dillendirdikleri ilkeler, "evlilik kurumunun düzenlenmesi, tekeşlilik, eğitimde kadına olanak tanınması ve toplumsal hayatta rahat hareket etmektir." (Güzel, 1985, s. 859). Bu sorunları dile getiren ilk yazarlar, Fatma Aliye, kardeşi Emine Semiye ve Nigâr Hanım olarak sıralanabilir.

Kadın haklarıyla alakalı Cumhuriyet'ten önce yukarıda sayılan girişimler olsa da kadınların kendi yaşamları üzerinde gerçek anlamda söz sahibi olmasının ve kendi seslerini duyurabilmesinin önü Cumhuriyet'le açılmıştır. Ali İhsan Kolcu da bu dönüşümü vurgular: "Başlangıçta erkek yazarlar tarafından dile getirilen kadın sorunları neresinden bakılırsa bakılsın yine de erkeksi bir nitelik taşımaktaydı. Fakat kadın yazarlar bu katı kabuğu çatlatarak kendi sorunlarını erkek egemen dille fakat feminen/kadınsı bir duyarlılıkla dile getirmeye çalıştılar." (Kolcu, 2009, s. 19). II. Meşrutiyet'le birlikte söz söyleme imkânı artan kadın yazarlar, Cumhuriyet'in kazanımları sayesinde toplumsal dönüşümün yanında kadının sosyal hayattaki görünümünün artmasını da mümkün kılacak eserler yazarlar. Bu doğrultuda başta Halide Edip olmak üzere Nezihe Muhittin, Belkıs Şevket, Feriha Kâmuran, Sabiha Zekeriya vb. kadın yazarlar, yol gösterici bir rol üstlenmişlerdir (Enginün, 2014, s. 288-295). Bu isimler, evlilik meselesiyle birlikte toplumsal hayata dair konularda ideal bir kadının nasıl olacağı, toplumsal hayatın kadına biçtiği rollerin belirlenmesi, kadın-erkek ilişkisi, çalışma hayatında kadının yer alması ve söz söyleme hakkının olması gibi konularda kalemleriyle yeni kadın tipini inşa etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde benzer meselelere değinen isimler arasında sayılması gereken bir diğer kadın yazar da Şükûfe Nihal'dir. Onun hem roman, hikâye ve şiirleri hem de düzyazıları, yeni kadın tipini tanımlamada anılması gereken metinlerdir. Onun hayatı da yeni kadın tipinin ipuçlarıyla doludur. Hem 1930'lu yıllara kadar yaşadıklarıyla hem de eserleriyle kadının toplumsal rolüne örnek teşkil eder. Bu çalışmada, Şükûfe Nihal'in eserlerini anlamlandırmaya yardım edecek şekilde kısaca biyografisine değinilecek, sonrasında üç romanı merkeze alınarak yakın okuma yöntemiyle eserlerinde ideal evliliği nasıl tanımladığına odaklanılacaktır. Bu sayede dönemin önde gelen bir kadın yazarının

Tanzimat'tan beri sorunsallaştırılan sosyal bir meseleye getirdiği çözüm önerisi gösterilmiş olacaktır.

Şükûfe Nihal, "nüfus cüzdanı suretine" göre 1309 (1893/1894) yılında Hanya'da doğmuştur.¹ Sarayla bağı olan bir aileden gelen yazarın babası, eczacı Miralay Ahmet Abdullah Bey, annesi Nazire Hanım'dır. Babasının görevleri sebebiyle sık sık yer değiştirerek geçen çocukluğunda özel öğretmenlerden aldığı derslerle eğitime başlar. İlk ve orta öğretimini bu şekilde tamamladıktan sonra İstanbul'da 12 Eylül 1914'te açılan İnas Darülfünunu'na (Kadınlara Mahsus Üniversite) kaydolar. Ancak bu dönemde babasının arzusuyla Mithat Sadullah'la (Sander) evlendirilir. Bu evlilikten Necdet isimli bir çocukları olur. Eserlerinde erken yaşta veya aile zoruyla evliliğe karşı çıkışının en önemli sebeplerinden biri budur. Okumak, kendini geliştirmek ve sanatla uğraşan insanlarla bir arada bulunmaktan başka bir arzusu olmayan Şükûfe Nihal için bu evlilik, intiharı bile düşünebileceği bir azap olmuştur. Bir mülakatta bu düşüncesini açıkça ifade eder: "*En büyük idealim sanat havası içinde yaşamak, kültürümü genişletmek ve bir sanatkâr olmaktı. Ne yapayım ki beni çok erken evlendirdiler. Buna mani olmak için intihara bile teşebbüs ettim.*" (Öztürkmen, 1954, s. 26). Bu duygularla eşinden ayrılır. Boşandıktan sonra yapılan sınavlarla Darülfünun'da coğrafya bölümüne başlar, oradan mezun olan ilk kadın olur ve öğretmenliğe yönelir (Çalışkan, 2016, s. 61-66). Sağlık sorunları sebebiyle emekli olduğu 1954'e kadar öğretmenlik görevini sürdürür. Bu sırada gazetelerde yazıları, şiirleri, hikâye ve romanları yayımlanır.

İlk evliliğini ailesinin zoruyla yapan Şükûfe Nihal, ikinci evliliğini Mütareke yıllarında tanıştığı Ahmet Hamdi Başar'la gerçekleştirir. Bu evlilikten Günay isimli bir kızı olur. Eşinin ruhundan etkilenen yazar, bu evlilikte de umduğunu bulamaz. Edebiyat ve müziğe âşık biri olan yazarın aksine sanata hiç ilgi duymayan Başar kendisini aldatınca evliliğini sonlandırır. Sonrasında içine kapanan yazar, geçirdiği bir trafik kazası sonucu koltuk değnekleri kullanmak zorunda kalmasına, yaşadığı ilgisizlik ve yalnızlıkla geçen yıllar da eklenince arkadaşı İffet Halim Oruz ve Hasene Ilgaz'ın yardımıyla Bakırköy'deki bir huzurevine yatırılır (Argunşah, 2002, s. 69-70). Burada 23 Eylül 1973'te vefat eder. Evlilikleri dışında aşklarıyla da konuşulan Şükûfe Nihal, otobiyografik metinler ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek eserleri, onunla benzer kaderi yaşayan kadın kahramanlarla doludur.

Şükûfe Nihal, gerçek hayatta bir türlü bulamadığı mutlu ve huzurlu evlilik hayatını eserlerinde de aramaya devam eder. Kadınların eşlerini seçme hakkı, kişiliğiyle uyuşan biriyle evlenme arzusu ve kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanma gerekliliği, onun romanlarında ön plana çıkar. Özellikle ilk romanlarında ortaya koyduğu evlilik hayatı, gerçek hayatta gerçekleştirmediği ideal evliliğin portresini çizer. Romanlarında anlattığı ideal evlilik modeline bakmak, hem Cumhuriyet'in yeni kadın tipini hem de onun beklentilerini anlamada faydalı olacaktır. Çünkü onun evlilikle ilgili yansıttığı görüşler, aslında yaşadığı dönemdeki kadınların ortak sorunlarına dairdir. İdeal evliliği tanımlarken, Fatma Aliye'den itibaren kadın yazarların işledikleri meseleleri, Cumhuriyet ideolojisiyle yeniden ele alır. Bu bakımdan onun görüşlerini incelemek, aslında Tanzimat sonrasında söz söyleme hakkını elde eden kadın yazarların evlilikle ilgili fikirlerinin bir örneğine odaklanmak anlamına gelir.

Yakın okuma tekniğiyle yazarın üç romanına odaklanılan bu makalede, öncelikle evliliğin Tanzimat sonrası eserlere yansımalarına kısaca değinilecek, böylece bağlamsal bir

¹ Yazarın doğum tarihi ve yeri kimi çalışmalarda 1896 yılında İstanbul, Yeniköy olarak geçer. Burada nüfus cüzdanındaki bilgiler esas alınsa da İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*'nde Şükûfe Nihal'in kendi yazdığı terceme-i hâlini doğrudan aktarır. Orada yazar 1896'da İstanbul'da doğduğunu ifade eder. (İnal, 1970, s. 1812).

temel inşa edilecektir. Sonrasında Şükûfe Nihal'in evliliği mesele eden üç romanı kronolojik sırayla incelenecek, metinlerden alınan örneklerle yazarın ideal evlilik tanımı ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Evliliğin Tanzimat Sonrası Eserlere Yansıması

Evlilik Türk töresinde hep önemsenmiş bir müessesedir. Ziya Gökalp, izdivaca evlilik denmesinin sebebini açıklarken evliliğin Türk töresindeki köklerini de ortaya koyar: “Gelinle güvey mallarını birleştirerek, müşterek bir ev sahibi olurlardı. Bunlar ne erkeğin baba ocağında, ne de kızın tökünü nezdinde oturmazlar, yeni bir ev kurarlardı. Bundan dolayıdır ki Türklerde, her izdivaçtan yeni bir ev doğardı, izdivaca (evlenmek) ve (ev bark sahibi olmak) denilmesi de bundan dolayıdır” (Gökalp, 1976, s. 157). Evliliği tanımlayan Gökalp ayrıca Eski Türklerde kadınla erkeğin eşitliğini de vurgular: “Eski Türklerde, ev, Araplarda olduğu gibi yalnız zevcin değildi, zevç ile zevcenin müşterek malıydı. Bu sebeple evin erkeğine (ev ağası) demlediği gibi, evin hanımına da (ev kadını) unvanı verilir” (Gökalp, *age.* s. 157). Nüket Esen, İslamiyet'in kabulüyle birlikte kadının erkeklerle eşit statüsünü kaybetmeye başladığını erkeğin evin mutlak hâkimi olduğunu ifade eder. Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte kadının eve kapandığını, dış hayatının bittiğini ve kadından beklenenin erkeğe itaat olduğunu belirtir (Esen, 1991, s. VIII). Artık evlilikte erkek daha fazla söz sahibidir. Kadın eviçi işlerle meşgulken toplumsal hayatta görünürlüğünü kaybeder. Erkeklerin dünyasında ikinci planda kalır.

Tanzimat'la birlikte geleneksel evlilik, kadının ikincil konuma düşmesi, erkeğin evlilikle ilgili her konuda tek söz sahibi olması edebî eserlerde de eleştirilmeye başlanır. Cumhuriyet döneminden önce de kurmaca metinlerde sıklıkla incelenmiştir. Şinasi, *Şair Evlenmesi* adlı tiyatro oyununda, görücü usulü evliliğin sıkıntılarını gösterir (Şinasi, 1873). Şemsettin Sami, *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* romanında aşk evliliğinin önemine değinmiş, görücü usulü evliliğin yol açabileceği felaketleri anlatmıştır (Şemsettin Sami 1873). Ancak “[d]önemin erkek yazarları, toplumsal hayatın ve bunun bir parçası olarak aile hayatının Batılılaşma temayülümüne uygun ama geleneksellikten de uzaklaşmadan yeniden düzenlenmesi taraftarıdır.” (Karaca, 2011a, s. 100). Daha sonra Fatma Aliye *Muhadarat* (1892), *Udi* (1899a) ve *Levayih-i Hayat*'ta (1899b), Emine Semiye *Bikes*'te (1897) ve Fatma Fahrünnisa *Dilharap*'ta (1896-1897) evlilikle ilgili fikirlerini dile getirir. Görücü usulü evliliğin yarattığı sorunlar ve kendilerine söz hakkı tanınmayan kadınların başına gelenler, birer ibretlik hikâye olarak anlatılır. İdeal evliliğin karşılıklı anlaşmayla mümkün olacağı vurgulanır. Fatma Aliye, ideal bir evlilik için kadının eğitiminin önemini vurgular. Ona göre kadının, evleneceği erkek kadar bilgili olması mutlu bir evlilik için gereklidir (Karaca, 2011a, s. 97). Fatma Aliye, romanlarında kahramanlarının birbirlerini tanıyarak evlenmelerine önem verir. Karakterleri kendi seçimlerini yaparlar. Kurumsallaşmış evlilik söylemine doğrudan karşı çıkmaya da ortaya koyduğu evlenme modelleri onun tavrını anlamamızı sağlar. Şahika Karaca da bu durumu vurgular: “Fatma Aliye romanlarında Osmanlı toplum yapısı içerisindeki mevcut evlilik şekillerine doğrudan doğruya karşıt bir söylem geliştirmemiştir. Ancak kadın kahramanların kendi seçimlerini yapabilmeleri ve kendileri için bilindik kişilerle evlenmeleri metnin derinliklerinde gizli olan karşıt bir söylemin varlığını hissettirmektedir.” (Karaca, 2011a, s. 102). Emine Semiye, *Bikes*'te görücü usulü evliliğe alternatif olabilecek seçenekleri sunar. Geleneksel sınırlar içerisinde olsa da evlenmeden önce birbirini tanımayı o da önemser. Görücü usulü yapılan evlilikler sonunda kadınların mutlu olmadığını göstererek dolaylı da olsa bu evlilik modelini sorunsallaştırır. Aşkla yapılan evliliğin tarafındadır. “Emine Semiye, *Bikes*'te geleneksel hayattan modern hayata geçiş döneminde bir yandan geleneksel çizgiden kopmamaya çalışarak kahramanların birbirlerine fotoğraftan âşık olmalarını işlerken diğer yandan da bu durum içine sinmiş olmamalı ki tesadüfen onları karşılaştırır. Aslında yazar bu

tavriyla geleneksel aşk anlayışına açık bir eleştiride bulunmazken tanıyarak âşık olmayı seçenek olarak sunmuştur." (Karaca, 2011b, s. 69). Fatma Fahrünnisa da kadının söz sahibi olmadığı evliliğin sebep olduğu felaketleri göstererek geleneksel evlilik tarzına dolaylı bir şekilde itirazda bulunmuştur. Anlaşılacağı üzere bu eserlerde görücü usulü evliliğe tamamen karşı çıkılmaz. Bu eserlerde çiftlerin daha önce birbirini tanınmasının, kadının evlilikte söz sahibi olmasının yanında erkeğin evine bağlılığının, eşini mutlu etme çabasının ve düzenli bir hayat kurma gayesinin yeterli olacağından bahsedilir.

Ancak Cumhuriyet döneminin başından itibaren kadının toplumsal hayatta rolünün artması, kitleleri harekete geçirecek kadar etkin olması² ve Cumhuriyet'in kadın ideali, evlilik müessesesinin tesisini de tartışmaya açma olanağı sağlar. Sadece erkeğin haneye bağlılığıyla halledilemeyecek meseleler, evliliğin gerçekleşme aşamalarını sorgulatır. Böylece evlilik kurumu, topyekûn irdelenen bir mesele olur. Kadının söz hakkının olmadığı ya da aşk ve anlaşma dışında gerekçelerle yapılan zoraki evlilikler problem olarak görülür. Eserleri ve söylevleriyle ön planda olan, kendi başından da zoraki bir evlilik geçen Şükûfe Nihal de bu meseleyi romanlarında işler. Evliliğin her yönüyle iki insanın birbirine uyum sağlamasıyla idealleşeceğini söyler. Özellikle ilk üç romanında zoraki evliliğin yol açtığı felaketleri göstermekle kalmaz ideal olanın tanımını da yapar. Bu sayede kendinden önceki yazarların ibretlik hikâyelerini aşarak olması gerekeni de sürekli vurgular.

2. Şükûfe Nihal'in Evliliğe Odaklanan Romanları

Şükûfe Nihal'in 1926 yılında yayımlanan *Renksiz Istrap*; 1931 yılında yayımlanan *Yakut Kayalar* ve 1938 yılında yayımlanan *Çöl Güneşi* romanları, zoraki evliliğin öncesi, evlilik süreci ve sonrasında kadınların yaşadığı sıkıntıları, gerçekçi ve sert bir şekilde dile getirir. Evliliklerine kendileri karar veremeyen, ailelerinin isteğiyle evlenen ya da aşkı göz ardı ederek sırf birisiyle birlikte olmak için hayatını bir erkekle birleştiren kadınlar, bu eserlerin ana kahramanları olurlar. Onların başına gelenler üzerinden bütün topluma bir mesaj verilir. Cumhuriyet döneminin yarattığı görece özgür bir ortamda, ideal evlilikle ilgili bir kadının yapması gerekenler ibretlik hikâyelerle anlatılır. Onun ilk romanları kadının kendi tercihini yapamamasının yarattığı olumsuzlukları, aile ve toplum baskısı sonucu gerçekleşen zoraki evliliklerin sebep olduğu yasak aşkları ve diğer sorunları konu edinir.

İlk romanı *Renksiz Istrap*'ta bir çerçeve anlatıyla âşık olmadan gerçekleşen bir evlilik ve yasak aşk; *Yakut Kayalar*'da ailesinin zoruyla istemediği bir kişiyle nişanlanan kadın kahramanın, âşık olduğu erkekle arasına mesafe koyma çabası; *Çöl Güneşi* romanında ise yine ailesinin zoruyla küçük yaşta evlenip, eşinden ayrıldıktan sonra karşılaştığı toplumsal baskıyla mücadele eden bir kadın kahramanın başından geçenler anlatılır. Böylece üç romanda zoraki evliliğin öncesi, evlilik hayatı ve evlilik sonrası olmak üzere bütün süreç anlatılarak her aşamada kadınların karşılaştığı sorunlara değinilmiş olur. Romanların sonunda da ideal evlilik ve kadınların bir evlilikten beklentileri konusunda okuyucu fikir sahibi olur. Bu romanları incelenecek örneklerle birlikte değerlendirmek yazarın meseleye nasıl yaklaştığını daha sarıh bir şekilde gösterecektir.

Şükûfe Nihal, *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen ve "çocukça bir roman" (Uysal 2004, s. 198) olarak tanımladığı ilk romanı *Renksiz Istrap*, Hülya Argunşah'a göre Şükûfe Nihal'in kadın duyarlılığını en iyi yansıttığı eserlerinden biridir (Argunşah, 2002, s. 200).

² Şükûfe Nihal de, Halide Edip gibi Mütareke döneminde Sultanahmet Meydanı ve Fatih mitinglerinde benzer bir konuşma yapmıştır. Detaylı bilgi için bk. Ömer Batı (2011), *Şükûfe Nihal (Başar)'ın Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 402 s.

Yazarın hayatından izler de taşıyan bu roman, İstanbul'da yaşayan ve ailelerinin baskısıyla zoraki bir evlilik yapan iki gencin arasındaki uyumsuzluğu ön plana çıkarır. Bununla birlikte kadının beklentilerini karşılayamayan evliliğin sebep olduğu yasak aşk üzerinden yasak aşkın toplumsal hayata olumsuz etkilerinden bahsedilir.

Renksiz İstirap, Necla ile Vedad isimli iki gencin Büyüka'da misafir oldukları evin bahçesinde tanışarak birbirlerine âşık olmalarıyla başlar. Bu tanışmadan sonra sık sık görüşen iki gencin arasında, Taksim'de bir davette herkes gittikten sonra yalnız kaldıklarında fiziki bir yakınlaşma gerçekleşir. Necla bu yaşadıklarının yanlış olduğunu düşünerek, Vedad'ı evden gönderir. Bundan sonra yıllarca görüşmezler. Ancak Necla'nın Vedad'a karşı olan hisleri hiçbir zaman bitmez. Yakışıklı ve herkesin hayranlıkla baktığı bir genç olan Vedad'a yaklaşmaya çekinen Necla, fiziken ve ruhen çöker. Vedad'ın yurtdışına gittiği dedikodularını duyunca iyice kötüleşir ve hastaneye kaldırılır. Vedad ise normal hayatına devam eder. Romanın ikinci bölümünde buraya kadar anlatılanların Handan isimli bir genç kadının kurgusu olduğunu öğreniriz. Ancak bu kurgu Handan'ın başından geçenlerden ibarettir. O da Necla'nın Vedad'a âşık olması gibi Sahir isimli bir gence tutkundur. Sahir'le görüşme isteğini kadınlık gururuna yediremediği için dillendirmeyen Handan, o sıralarda Avrupa'da olan Fazıl'la evlidir. Fazıl'a âşık olmayan, hatta onunla hiçbir ortak noktaları bulunmayan Handan, bir yandan kocasına karşı hiçbir şey hissetmezken diğer yandan evli bir kadın olarak başka birisine âşık olmasının yarattığı bunalımı yaşar. Toplumsal olduğu kadar bireysel olarak da hissettiklerini baskılamaya çalışır. Ancak Sahir'le her görüşmesinde kendisine verdiği umuda tutunmaktan kendini alamaz. Çünkü Sahir, yakışıklı bir çapkındır. Herkesle rahatça flört eder. Handan'ın derinden yaşadığı aşkı fark etmez. Sahir'in umursamazlığı Handan'ın çektiği aşk acılarını iyice alevlendirir ve sara nöbetlerine varan psikolojik buhranlar geçirir. Yine böyle bir gece intihar ederek yaşamına son verir.

Handan'ın Sahir'e hissettiklerine odaklanan roman, her ne kadar yasak aşkı merkezine alsada zoraki evlilik ve bu evliliğin sonuçları hakkında Handan'ın ağzından söyledikleriyle yazarın âşık olmadan yapılan evliliklere bakışını görmemizi sağlar. Handan'a göre eşi Fazıl, çok iyi biridir, ama aynı zevklere sahip olmaları imkânsızdır: *"Benim Fazıl ile sakin, belki de mesut diyebileceğim bir hayatım vardı... Belki, bendeki şiir, heyecan boşluğunu pek doldurmamıştı; o kalbinden ziyade kafası ile yaşayan bir fen adamıydı... Sakindi, durgundu, ruhlarımızın aynı ufkun, aynı güneşin cazibesine kapılmasına imkân yoktu. Ben bulutlarda dolaşırken o toprakları ölçüyordu."* (Şükûfe Nihal, 2008, s. 33). Fazıl'la arasında hep kalın bir perde olduğunu söyleyen Handan, onunla birlikteliğinde aşkın eksikliğini hep hisseder. Sahir de böyle bir anda ortaya çıkmış, yakışıklı ve rahat tavırlarıyla onun gönlünü kazanmıştır. Ancak Sahir, delidolu, ciddi şeyler düşünmeyen, Avrupa'dan yeni gelmiş bir züppe tipinin örneğidir. Handan'ın yüce hislerine karşılık vermekten uzaktır. Bu sebeple, sadece mantığıyla hareket eden kocasının yanında hislerini de hesaba katan Handan, Sahir'in onu önemsememesi karşısında iyice yıkılmıştır. Mantığıyla hisleri arasında kalan bir kurbanı dönüşmüştür. Bir kadının en büyük noksanının hislerine kapılması olduğunu söyleyen Handan (s. 40), arada kaldığı iki erkek tarafından da beklediği sevgiyi görememesinden dolayı sonu facia ile biten bir ömür yaşamıştır. Tek isteği kendisi gibi sanata meraklı, sosyal yönü güçlü bir erkekle yuva kurmak olan Handan, bu isteğine kavuşma ümidini yitirince intihar etmiştir. Burada zoraki bir evliliğin ibret verici sonunu anlatan yazar, kendinden önceki yazarların yaptıkları gibi ideal olanı vurgulamadan bırakmıştır. Sadece yanlışın yol açtığı felaketler ortaya konmuştur. Sonraki romanlarında ise ideal kadın-erkek ilişkisinin sınırlarını çizecektir.

İlk romanında zoraki evliliğinde mutlu olamayan, yeni macerasından da istediği karşılığı bulamayan kadının intihara gidişini anlatan Şükûfe Nihal, 1931 yılında

yayımlanan ikinci romanı *Yakut Kayalar*'da doğrudan zoraki evliliğin yarattığı bunalıma odaklanır. Ailesinin yanında sürekli sanatçılarla görüşülen bir ortamda büyüyen genç bir kızın ailesi tarafından ölen amcasının oğluyla zorla nişanlanması, romanın asıl meselesidir. Günlerini edebiyat ve müziğe adanarak geçiren genç kızın, kendisi gibi düşünmeyen, her şeye maddiyatla bakan biriyle ailesini kırmamak için nişanlanması sorunların başlangıcı olur. Onunla evlenmeyi sürekli geciktirecek bahaneler bulan genç kız, bu dönemde kendisi gibi sanatla ilgilenen biriyle tanışır ve ona âşık olur. Onunla sık sık buluşarak, hayalini kurduğu ideal kadın-erkek birlikteliğini yaşar. Ancak ailesi evliliği geciktirmesini ve başka biriyle yakınlaşmasını eleştirir. Nişanlanma kararında olduğu gibi ailesini üzmemek için yine kendi hayallerinden vazgeçen genç kız, sevdiği adamdan ayrılır. Sevgilisinden ayrılmasına rağmen evliliği sürekli geciktirmeyi başarır. Bu sırada babası vefat edince nişanlısını evden kovarak ondan ayrılır. Ancak bu ayrılık onun için ferahlatamaz. Sevgilisinden ayrı kalmak, onu ruhsal bir çöküntüye iter. Sevgilisinin de onun yokluğunda sinir hastası olduğunu öğrenir. Ancak onu görmeye gitmez. Bir süre sonra da sevgilisinin ölüm haberini alır. Sevgilisi öldükten sonra onu görmeye gitmediği için pişmanlık duyar, onunla vakit geçirdiği yerlere gider ama aynı zevki yaşayamaz Kendisini, ruhunu kaybetmiş biri olarak tanımlar.

Romanın anlatıcısı da olan genç kız, aslında zoraki nişanlılığının en başından itibaren bu işe karşıdır. Babası, bu meseleyi ona açtığında *"Katiyen böyle şey olmaz. Ben, ölen ihtiyar bir amcamın vasiyetiyle mukadderatını tayin edecek kızlardan değilim. Bana böyle bir şey yaptırmayınız. Mümkün değil, istemem."* (Şükûfe Nihal, 2008, s. 66) diyerek itiraz eder. Ancak babasının kalbinin tutması, annesinin baygınlıklar geçirmesi ve çevresindeki insanların "genç, güzel, zengin" nişanlıyı neden istemediğine anlam verememesi üzerine daha fazla dayanamayan genç kız, teklifi kabul etmek zorunda kalır. Bu kabullenme isyan edememesinden değil, ailesine verdiği önemden ileri gelir: *"İsyan, bunu yapmıyorum. Aczimden değil, korkumdan değil. Hayatta sürünsem, sefil olsam, yine korkmayacağım. Hâlbuki evde kalbi tutacak bir baba, baygınlık geçirecek bir anne var..."* (s. 82). Ailesini üzmemek için bu evliliği kabul etse de o an hissettikleri bu birlikteliği ne kadar istemediğini gözler önüne serer:

"Gökler bir kara perde gibi yuvamın önüne iniyor."

Ben, dibi ölçülemeyen bir derinliğe yuvarlanıyorum.

Babamın kalbi ferahlıyor.

Annem ayılıyor...

İhtiyar, ölü amcamın ruhu şad oluyor..." (s. 67)

Nişanlısıyla baş başa her kaldığında hissettiği buhran daha da artar. Nişanlısını kendini toprağa zincirleyen bir madde olarak görür: *"Benim, kâinatı aşan hür kanatlarım vardı. Bu, yapısı sade maddeden olan mahlûk karşısına çıktığı gün, ben toprağa zincirlendim."* (s. 68). Genç kız için onunla evlenme ihtimali, göz göre göre bir hapishaneye girmek gibidir. Ailesinin ve çevresinin duygu sömürsü ve baskısıyla kabul ettiği bu nişanlılık, onu bunaltmaktan başka bir işe yaramaz. Anne babasını bencillikle, toplumu da genç, zengin ve yakışıklı birini reddetme imkânı vermemesiyle suçlayan genç kız, sonunda bu düzenin kurbanı olmuştur. Kendisi gibi özgür bir ortamda büyüyen, entelektüel çevrede yetişen biri bile toplumun geneline hâkim olan evlilik anlayışından etkilenmiştir. Sınırların dışına çıkmaya cesaret edememesi, toplumun kendisi için uygun gördüğüne riayet etmek zorunda kalması, zoraki evlilik meselesinin toplumda nasıl yaygın olduğunun göstergesidir.

Şükûfe Nihal'in 1932 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen diğer romanı *Çöl Güneşi*'nde ise zoraki evlilikten sonrasına odaklanır. Evlilikle ilgili fikirlerin en açık biçimde açıklandığı romanı budur. Genç yaşta aile zoruyla evlendirilen bir kadının ve arkadaşlarının etrafında zoraki evlilik meselesi tartışılır. Bu sebeple tezli bir roman olarak görülebilir. Kadının çalışarak parasını kazanması, istediği kişiyle evlenme hakkının olması yani bir nesne değil, özne olarak toplumda kabul görmesi romanın ana meselesidir.

Roman, Sedat Bey isimli zengin ve orta yaşlı bir beyefendinin Şişli'deki evinde verdiği davetle başlar. Davete, daha sonra yeni kadın tipinin savunucusu olarak göreceğimiz Zehra Hanım, geleneksel aile yapısına bağlı ama silik bir karakter olan Müeyyet, davetteki bütün erkeklerin âşık olduğu ve güzelliği sebebiyle 'Çöl Güneşi' lakabı takılan Feriha ile birlikte ona âşık olan Cemil Fahir ve Nihat beyler katılır. Feriha, Müeyyet ve Feriha küçüklükten beri arkadaştır. Ancak Feriha'nın küçük yaşta evlendirilerek arkadaşlarından ayrı düşmesi sebebiyle uzun zamandır görüşmemişlerdir. Bu davette karşılaşp birbirlerine geçmişlerini anlatırlar. Daha sonra da bu paylaşım mektuplarla devam eder. Bu üç kadının birbirlerine söyledikleri, romandaki yeni kadın tipinin anlatıldığı bölümler olur. Davet boyunca Sedat, Cemil Fahir ve Nihat olmak üzere bütün erkekler Feriha ile dans edebilmek için birbirleriyle yarışır. Feriha da hepsine ayrı ayrı yakınlık göstererek Zehra ve Müeyyet'in gözünde 'hafif kadın' imajı oluşturur. Ancak onun başından geçenleri öğrendikçe durumun çok farklı olduğunu anlarlar.

Feriha, on iki yaşındayken ağabeyinin arkadaşı on dokuz yaşındaki İhsan'la zorla nişanlanmış, on üç yaşında ise evlendirilmiştir. Ailesi, ona artık okula gitmeyeceğini ve kiminle olduğunu bile söylemeden sadece nişanlanacağını ifade etmiştir. On yedi yaşında ise kızı İnci doğmuş, daha çocuk yaşta kendini bir kadın gibi hissetmek zorunda kalan Feriha, anne olmuştur. İhsan ise bu süreçte Feriha'dan sıkılmış, eğitim bahanesiyle Fransa'ya gitmiş, üç yıl sonra yanında Fransız bir kadınla geri dönmüştür.

İhsan, Türkiye'ye geldiğinde Feriha'dan ayrılarak onu kaderiyle baş başa bırakır. Anne ve babası ölen Feriha, kızıyla Nişantaşı'nda bir apartman dairesine taşınır. Burada tifoya yakalanan Feriha'ya annesinin Anadolu'dan gelen akrabası Haluk yardımcı olmaya başlar. Zamanla ilişkileri ilerler, çevresindeki dedikodular da artınca evlenmeye karar verirler. Ancak Haluk, Feriha'ya kızını babasına bırakma teklifinde bulununca Feriha ona çok kızar ve ondan hemen ayrılır. Bir anne olarak böyle bir konuyla muhatap olması bile Haluk'un ne kadar bencil olduğunu göstermiştir. İhsan ve Haluk'la yaşadıkları onun bütün erkekleri bencil olarak görmesine sebep olur. Yaşadıklarının intikamını bütün erkekleri peşinden koşturarak almaya karar verir.

Feriha, zoraki evliliğinin ve çevre baskısıyla neredeyse evlenmek zorunda kalacağı ikinci ilişkisinin acısını erkeklerden intikam alarak çıkarırken, yeni kadın tipinin temsilcisi Zehra, Babıali'de bir kitapevi açar, roman basar, kendi geçimini sağlar. Ayakları üzerinde duran, kendini geliştirmekten başka bir gayesi olmayan Zehra, modern Türk kadınının prototipidir. Zehra da birçok evlenme teklifi alır, ancak ona göre evlilik için kadın ile erkeğin eşit gelire sahip olması, evliliğin sadece bir ruh arkadaşlığı olması gerekir. Bu sayede kadın evlenince maddi olarak rahatlamayacak, erkekse kadını hizmetçisi olarak görmeyecektir. Bu fikirleri, geleneksel evliliği savunan diğer arkadaşları Müeyyet tarafından eleştirilse de düşüncelerini değiştirmez. Bu fikirlerini hayatında tatbik etmek için sevmesine rağmen kendisinden daha iyi geliri olan Hasan'la değil, benzer kazançları olan gazeteci Bekir Coşkun Bey ile evlenir. Feriha ise her ne kadar erkeklerden intikam almak istese de çözümü yine evlilikte görür. Önce Cemil Fahir ile evlenmeye niyetlenir, ancak o Feriha'yı elde edince evlilikten vazgeçer. Sonra Nihat Bey ile evlenmeye razı olur ama o da Feriha'nın 'adı çıktığı' için son anda geri adım atar. Sonunda Sedat Bey, ona

evlenme teklif eder. Pahalı hediyeler alır. Ancak parası için kendinden yaşça büyük birisiyle evleniyor imajını bir türlü kabullenemeyen Feriha, bu ilişkiyi de sonlandırır. İsteddiği gibi bir evlilik yapamayan Feriha, sonunda Zehra'nın da katkısıyla el işleri sattığı bir yer açar. Yanında birkaç genç kızı da çalıştırır. Böylece Zehra'nın en sert savunucusu olduğu Türk kadının bir örneği olarak ayakları üzerinde durmaya başlar.

*Çöl Güneşi'*nde Şükûfe Nihal'in diğer iki romanındaki ideal evlilik düşüncesinin daha açık bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. Özellikle Zehra'nın düşünceleri ideal evliliğin sınırlarını anlamada yol göstericidir. Zehra, evlilik yaşının geçtiğini söyleyen arkadaşlarına evliliğin ancak zihnindeki gibi bir forma girerse gerçekleşeceğini söyler: *"Evlendenin, bir erkekle yaşamının maskaralık olmaktan kurtulduğunu, insanın hürriyetini, insanlığını, şahsiyetini kaybettirmeyecek makul bir şekilde girdiği gün neden evlenmeyeyim?"* (s. 127). Evliliğin insanın kendi özelliklerini kaybetmeden gerçekleşmesi gerektiğini söyleyen Zehra'nın Müeyyet'te görülen 'evde kalmak' gibi üzerinde baskı uyandıracak bir bakışı yoktur. Bir an önce evlenmezse evde kalacağını söyleyen Müeyyet'e cevabı bu durumu açıkça gösterir: *"Evlenseysem ne çıkar, yavrum? 'Yirmi yaşına girdi de evde kaldı!' diye evlenmeyen kızlara tasa çekecek günler çoktan geçti."* (s. 118) Değişmeye başlayan toplumsal algıyı gösteren bu cümleler, Zehra'nın zoraki bir evlilik yapmasının önüne geçmektedir. Zaten Zehra, gönülden sevdiği Hasan'ın teklifini de bu görece rahat ortamda reddeder. Onun aileden zengin olması ve kendisinden çok kazanması sebebiyle duygusal hisler beslemesine rağmen 'kalan ömründe kocasının kazancıyla yaşama azabını' çekmemek için teklifi geri çevirir (s. 150). Selim ile evliliği ise onun ideal evlilik fikrini hayata geçirmesinden başka bir şey değildir. Bu evlilik, birbirlerinden menfaat beklemeden, birlikte çalışıp birlikte kazanarak geçimlerini sağladıkları, çocukları olursa birlikte bakacakları, birbirlerini aldatmayacakları, bir taraf ayrılmak isterse diğerinin de bunu kabul edeceği, ayrılırlarsa çocukları için dost kalacakları, ayrıldıklarında çocuğun yuvada kalacağı böylece ikisinin de tesiriyle büyümeyeceği bir evlilik olacaktır (s. 159-160). Bu evlilik fikrinin çocuğun ayrılık durumunda ebeveynlerden birinde kalmamasını önermesi günümüz için bile marjinal sayılabilecek bir durumdur.

Zehra, ideal evliliğini mektupla Müeyyet'e bildirir. Müeyyet ise bir taraf istediğinde hemen ayrılacaklarına dair yazılanlara karşı çıkar. Kadının sabırlı olması gerektiğini, eşinin ufak tefek yanlışlarını kabullenebileceğini söyler. Geleneksel bakışı temsil eden Müeyyet'in bu itirazına Zehra, sert bir karşılık verir. Müeyyet'in yazdıklarını okurken sinirden parmaklarını ısırıldığını ifade ederek, *"Şurada burada sabahlayarak kirli ruhları ile yuvalarına dönmekten utanmayan kocalardan kadınlık artık öğrendi! Karısına hıyanet edecek koca, o kadını bırakıp uzaklaşsa elbette daha faziletli hareket etmiş olur. Böyle bir meselede kadın da aynı şeyi yapmalıdır."* (s. 162). Kadınlıkla erkeğin eşitliğine vurgu yapan bu çıkış, Zehra'nın 'iğrenç aile entrikalarından kurtulmuş, daha temiz, daha lekesiz bir hayat' arzusundan ileri gelir (s. 163). Artık paşa ya da bey karısı olduğu için övünmek yerine erkeklerle kadınların hayat arkadaşı olacağı, erkeklerin kadınların efendisi ya da vekilharıcı olmayacağı bir hayat düşler. Kadının çalıştığı düzende bunlar mümkün olacaktır. Bu sebeple Zehra, kadının evlilik dışında da özgürleşmesini, erkeklerle eşit koşullarda olmasını ister.

Zehra evlilik dışında da kadının konumunun değiştiğinin, yeni kadın tipinin ortaya çıktığının farkındadır. Ancak ona göre münevver erkekler bile buna itiraz eder. Arkadaşı olan başarılı bilim insanı Doktor Burhan'la tartışmasında söyledikleri, Zehra'nın çağına göre çok ileri görüşlere sahip olduğunu gösterir. Doktor Burhan'ın kadının iş dünyasında yer etmesinden alayla bahsetmesine, roman, şiir ve hikâye yazmasını eleştirmesine karşın Zehra, *"Kadın [...] yapma bebek olmaktan, size oyuncak vazifesi görmekten usanalı öyle çok oldu ki!"* der. Ona göre *"kadın, başladığı yolda geniş, doğru adımlarla"*

yürüyor”dur (s. 152). Kadın artık sadece çocuk bakan, ‘erkek’ işlerine karışmayan bir varlık değildir. Kadınlara erkeğin eşit yaratıldığını söyleyen Zehra, kadının ‘kırık dökük tavırlı, sürmeli gözlü, süzgün bakışlı, cilveli bir mahluk’ olarak görülmesinin haksızlığından yakınır. Bütün gün evde oturup, sadece kendisini kocasına beğendirmek için çabalayan bir kadının “manen” esir olduğunu söyler (s. 153). Hiçbir gayesi olmayan, bir eşyadan farksız yaşayan bu kadın tipi, dedikodu hastalığına tutularak bütün toplumu karıştırır. Fakat Zehra’nın öngördüğü, erkekle eşit olan, kendi parasını kazanan kadın, erkelerin de arkadaş olmak için can atacağı bir fikir ortağıdır. O güne kadar gayesizlikten hiçbir kadının mutlu olmadığını söyleyen Zehra, artık bunun değişmesi gerektiğini ifade eder. Doktor Burhan’ın, bu şekilde yetişen kadının laf dinlemediğini söyleyerek yaptığı itiraza Zehra’nın cevabı, eski ile yeni kadın tipinin farkını ortaya koyar: “Kadın böyle yetişirse istediğiniz zaman oynayacağınız, canınız sıkıldığı, usandığınız zaman kırıp atacağınız kuklalar kalmayacak diye korkuyorsunuz değil mi?” (s. 153). Zehra, kadınların ikinci sınıf insan muamelesi görmesine, bu fikrin aydın erkekler arasında bile yayılmasına sert tepkiyle karşılık verir. Kadınların erkeklerle eşit olma fikrini her ortamda yüksek sesle dile getirmesi, Şükûfe Nihal’in evlilik dışında da ideal kadın tipini mesele hâline getirdiğini gösterir. Kendisinin de karşılaştığı eril bakışın sorunlarını Zehra üzerinden okuyucusuna iletmiş olur.

Sonuç

Toplumsal hayatın temel dinamiklerinden biri olan evlilik kurumu, Tanzimat’la birlikte tartışılmaya başlanmış, onun aksayan yönleri eleştirilmiştir. Öncesinde toplumsal hayatta kadına yer verilmemesi sebebiyle göz ardı edilen sorunlar, modernleşmeyle birlikte gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Erkek yazarların kadınların eğitim görmesinin önemine değinmeleri, sonrasında da kadınların eğitim imkânına kavuşarak kendi sorunlarını dile getirebilecekleri yerler bulmaya başlaması, geleneksel evlilik kurumunun da tartışılmasının önünü açmıştır. Özellikle görücü usulü evliliğin yarattığı sorunlar, kadınların evlilikte söz sahibi olamaması, erkeklerin evliliklerini önemsemeyip yaşamlarına bekârmış gibi devam etmeleri yüzünden evliliğin felaketle sonuçlanabileceği vurgulanmıştır. Ancak bu dönemde geleneksel evlilik kalıplarının uygulanmasındaki sıkıntılar dillendirilmesiyle yetinilmiştir.

Geleneksel evlilik kurumunun kendisinin sorunsallaştırılması ise sonraki yıllarda gerçekleşmeye başlar. II. Meşrutiyet itibarıyla kadınların kendilerini ifade edebilecekleri derneklerin kurulması ve basın yayın faaliyetinde bulunmaları evlilikle ilgili sorunların gündeme gelmesini sağlar. Yüksek sesle dile getirilen sorunlar, uzun süre gündemi meşgul eder. II. Meşrutiyet ile birlikte yoğunlaşan eleştiriler Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte iyice artar. İdeal evlilik tanımları yapılarak, geleneksel evlilik kurumunun temelleri sorgulanmaya başlanır. Kadınların sosyal hayatta görünür olması, ideal Türk kadınının nasıl olması gerektiğinin düşünülmesi evlilik kurumunun da yeniden inşasını zorunlu kılmıştır. Kadınlara erkeğin yasalar önünde eşit görülmesi, hem kadının hem de erkeğin toplumsal rollerinin biçimlenmesiyle birlikte evliliğin eşitlik temelinde yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Dönemin yazarları, ideal evlilik modelini yansıtan eserler kaleme almışlardır.

İdeal evlilik meselesini irdeleyen yazarların başında Şükûfe Nihal gelir. Onun ilk üç romanında doğrudan evliliğin nasıl olması gerektiğine odaklandığı görülür. Geleneksel evliliğin yarattığı felaketleri yansıtan ibretlik hikâyeler kurgulayarak zoraki evliliğin zararlarına değinir. Şükûfe Nihal, kendi hayatında karşılaştığı bu meseleyi eserlerinde cesurca işler, çağının çok ötesinde bir ideal evlilik portresi çizer. Dönemin koşullarının kadınların görece özgür yazmasına izin vermesi sayesinde evlilikten beklentilerini rahatlıkla sıralar. Kadınların görüşü alınmadan yapılan zoraki evliliklerin

yasak aşk başta olmak üzere birçok soruna yol açtığını kadın kahramanları üzerinden gösteren yazar, evlilikte kadınlara söz hakkı tanınmasının zaruri olduğunu vurgular. İdeal bir evliliği, ekonomik olarak birbirine muhtaç olmayan, birbirleriyle konuşabilecekleri ortak zevkleri olan ve anlaşmazlıkları olduğunda evliliklerinden vazgeçecek olgunluğu gösterebilen insanların kurabileceğini gösterir. Zoraki evliliklerin insanların hayatını karartacak kadar vahim sonuçlarının üstünde sıklıkla durarak, meselenin önemine dikkat çeker. Toplumsal hayatın işleyişini de olumlu etkileyeceğini düşündüğü ideal evliliğin şartlarını örnekler üzerinden dile getirerek ideal evliliğin normlarını gösterir.

Şükûfe Nihal'in burada incelenen romanlarındaki tavrı, o döneme kadar kadın yazarların gündeme getirmeye çalıştığı fikirlerin katkısıyla gelişerek sağlam bir temele oturmuştur. Kendisinden önceki birikimi alarak temelleri daha sağlam bir noktaya taşıyan yazar, bugün bile sıra dışı sayılabilecek (çocuğun ayrılık durumunda devlet korumasına verilmesi gibi) fikirlerini Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında rahatlıkla romanlarında işlemiştir. Özellikle erken Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlerle birlikte her şeyin mümkün olabileceğine duyulan inançla birlikte düşünüldüğünde Şükûfe Nihal'in önerileri daha anlaşılır olacaktır. Özellikle evlenen çiftlerin ekonomik olarak birbirine muhtaç olmamalarını ifade etmesi kadınların çalışmasının elzem olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Benzer şekilde evlilikte çiftlerin aynı meselelere ilgi duyması ve ortak zevklerinin olması da kadınların erkeklerle eşit statüde eğitim alması ve sosyal hayata karışması ile mümkün olacaktır. Bu bakımdan onun ideal evlilik anlayışı Cumhuriyet'in kadınları ekonomik ve sosyal hayata dâhil eden politikalarıyla uyumludur. Sonuç olarak onun evlilik tanımı yaşadığı çağın gerekleri ve önceki dönemin birikimiyle birlikte oluşmuştur. Bu şartlar altında düşünülürse Şükûfe Nihal'in önerileri daha anlamlı olacaktır.

Kaynakça

- Ahmet Mithat (1870). *Letaif-i Rivayat*. İstanbul: Muharririn Zatına Mahsus Matbaa.
- Ahmet Mithat (1875). *Felâatun Bey ile Rakım Efendi*. İstanbul: Kırkambar Matbaası.
- Akagündüz, Ü. (2016). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Hareketi ve Şükûfe Nihal'in Bugünün Genç Kadınına Adlı Yazısı. *Fe Dergi*, 8(1), 111-117.
- Aksal, C. K. (1999). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Alkan, M. Ö. (1990). Tanzimat'tan Sonra 'Kadın'ın Hukuksal Statüsü. *Toplum ve Bilim*, 50, 85-95.
- Argunşah, H. (2002). *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Batı, Ö. (2011). *Şükûfe Nihal (Başar)'in Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çalışkan, V., Özey, E. (2016). Darülfünun'dan Mezun İlk Kadın Coğrafyacı: Şükûfe Nihal (1897-1973). *Türk Coğrafya Dergisi*, 67, 61-66.
- Çelik, Y. (2007). *Türk Edebiyatı Tarihi IV* (Ed: Talat Sait Halman-Osman Horata). 2. Bs. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Emine Semiye (1897). "Bikes", *Hanımlara Mahsus Gazete*, 98-138.
- Enginün, İ. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*. 15. Bs. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Esen, N. (1991). *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Fatma Aliye (1892). *Muhadarat*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.
- Fatma Aliye (1899a). *Udi*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Fatma Aliye (1899b). *Levayih-i Hayat*. İstanbul: Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası.
- Fatma Fahrünnisa (1896-1897). "Dilharap", *Hanımlara Mahsus Gazete*, 88-113.
- Güzel, Ş. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. III. ve IV. C. İstanbul: İletişim Yayınları, 857-876.
- İnal, İ. M. K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri*. 4. C. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaca, Ş. (2011a). Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları. *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu, Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, 31, 93-111.
- Karaca, Ş. (2011b). *Muhadarat ve Bikes Romanlarında Kadın Meselesi*. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6, 61-75.
- Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Devri Edebiyatı 2 (Hikâye ve Roman)*. 2. Bs. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınevi.
- Şükûfe Nihal (2008). *Bütün Eserleri 2*. (haz. Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öztürkmen, N. M. (1954). Kadın Ediplerimizle Mülakatlar: Şükûfe Nihal Başar. *Yeni İstanbul*. 4 Kasım 1954.
- Sami Paşazade Sezai (1889). *Següzeşt*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Şemsettin Sami (1873). *Taaşşuk- Talat ve Fitnat*. İstanbul: Elcevaip Matbaası.
- Şinasi (1873). *Şair Evlenmesi*. Selanik: Vilayet Matbaası.
- Uysal, S. S. (2004). Ahmet Hamdi Başar, Şükûfe Nihal'i Anlatıyor *Eşlerine Göre Ediplerimiz*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Yalçın, A. (2012). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ziya Gökalp (1976). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.